

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมา

สภาพภูมิประเทศในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีลักษณะเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน พื้นที่ส่วนใหญ่ของภาค (คิดเป็นร้อยละ 72) เป็นพื้นที่สูง (Highland) ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางมากกว่า 600 เมตร และมีความลาดชันมากกว่า 20 องศา (กรมวิชาการเกษตร, 2538: 1) ด้วยลักษณะของภูมิประเทศซึ่งมีพื้นที่ราบอยู่จำกัด การตั้งถิ่นฐานของชุมชนจึงกระจายอยู่ทั่วไปทั้งบริเวณพื้นที่ราบ (Lowland) ของแม่น้ำสายต่าง ๆ และบริเวณพื้นที่ราบตามหุบเขาซึ่งเป็นพื้นที่สูง จากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคเหนือ เป็นประวัติศาสตร์ของการบุกเบิกพื้นที่ป่าเขาให้เกิดเป็นชุมชนขึ้น วิถีชีวิตของชุมชนจึงมีความผูกพันกับธรรมชาติและป่าเขาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงความเคารพและความผูกพันกับธรรมชาติภูเขาและป่าไม้ ได้แก่ ประเพณีการบูชาป่า การบวงสรวงบูชาผีขุนน้ำ การจัดจำแนกพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนออกเป็นป่าต้นน้ำ ป่าไม้ใช้สอย ป่าประเพณี โดยมีระเบียบและกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าแต่ละประเภทของชุมชน ตามลักษณะของพื้นที่ป่าที่ชุมชนได้แบ่งประเภทเอาไว้

ชุมชนในภาคเหนือตอนบนสามารถจำแนกลักษณะของชุมชนออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ชุมชนคนเมือง ชุมชนกลุ่มนี้มักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามบริเวณพื้นที่ราบ ของลำน้ำสายต่าง ๆ เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของภาค ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มชุมชนชาวไทยภูเขา ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามบริเวณที่ราบหุบเขาบนพื้นที่สูง โดยชุมชนทั้งสองกลุ่มนี้จะมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ชุมชนชาวไทยภูเขาที่อยู่บนพื้นที่สูงทำการเกษตร ในรูปแบบไร่เลื่อนลอย (Shifting Cultivation) และไร่หมุนเวียน (Rotational Cultivation) ไม่มีที่ดินทำกินเป็นหลักแหล่งที่แน่นอน จึงมักจะถูกมองว่าเป็นต้นเหตุสำคัญในการบุกรุกทำลายป่าไม้แหล่งต้นน้ำ เนื่องจากอาศัยและตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ป่า ความสูญเสียและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดจากหลายสาเหตุด้วยกัน การทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาเป็นเพียงสาเหตุหนึ่งในหลาย ๆ สาเหตุเหล่านั้น

ภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดการพื้นที่ป่าไม้อย่างเต็มที่ หลังจากหมดยุคการทำสัมปทานป่าไม้โดยเจ้านายฝ่ายเหนือ เป็นการให้สัมปทานป่าไม้โดยรัฐสวนกลาง ในปัจจุบันนโยบายการจัดการป่าไม้ของชาติมีการเปลี่ยนแปลงไป จากการให้สัมปทานในการตัดไม้ไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยกเลิกสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2535 อันเนื่องมาจากความสูญเสียและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในด้านต่าง ๆ อย่างรุนแรง รัฐจึงมีนโยบายในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ อาทิ เช่น การกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอุทยานแห่งชาติ ป่าต้นน้ำ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฯลฯ เป็นมาตรการที่มุ่งให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยรัฐให้มากขึ้น แต่มาตรการดังกล่าวยังขาดความรู้ความเข้าใจอย่างมาก ในส่วนของชุมชนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าที่มีการตั้งถิ่น

ฐานบ้านเรือนมาก่อนการประกาศจัดตั้งเป็นเขตป่าอนุรักษ์ของภาครัฐ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐที่ทำหน้าที่ในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ กับชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์เหล่านั้น ทางรัฐเห็นว่าการที่ชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่ามีส่วนในการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ทำให้เกิดผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องให้คนออกจากป่า เนื่องจากละเมิดกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ที่กำหนดโดยรัฐ ขณะที่ชุมชนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเห็นว่า ชุมชนสามารถตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าโดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม และยังสามารถช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้

ในปัจจุบันยังคงเป็นข้อโต้แย้งว่าชุมชนสามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ได้หรือไม่ ทำให้เกิดผลดีและผลเสียต่อทรัพยากรป่าไม้หรือไม่อย่างไร ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นปัญหาหนึ่งของพื้นที่สูงในภาคเหนือตอนบนของประเทศ นอกจากนั้นบนพื้นที่สูงยังมีปัญหาอีกหลายประการ ทั้งในเรื่องสภาพทางกายภาพที่จำกัดไม่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชน การคมนาคมขนส่งที่ไม่สะดวก ลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนที่แตกต่างหลากหลายทำให้ยากต่อความเข้าใจ ทั้งในเรื่องของชุมชนและสภาพปัญหาบนพื้นที่สูง การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงที่ผ่านมาทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน จึงเป็นไปในลักษณะของการแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่อง ผลของการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูงมีการเปลี่ยนแปลงไป อาชีพหลักของชุมชนบนพื้นที่สูงคืออาชีพเกษตรกรรม แต่มีรูปแบบลักษณะในการทำเกษตรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมในลักษณะของไร่เลื่อนลอยหรือไร่หมุนเวียนเพื่อยังชีพ เปลี่ยนไปเป็นเกษตรกรรมสมัยใหม่เป็นการผลิตทั้งเพื่อยังชีพและเพื่อการค้า ทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนดีขึ้น มีการตั้งถิ่นฐานที่ถาวรเป็นหลักแหล่ง ช่วยลดปัญหาการปลูกพืชเสพติดและเรื่องความมั่นคงของชาติลง สำหรับปัญหาบนพื้นที่สูงที่กำลังเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งในปัจจุบัน คือเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะพื้นที่สูงซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ การดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ บนพื้นที่สูงส่วนใหญ่จึงมุ่งเน้นไปในเรื่องนี้เพิ่มมากขึ้น

พื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่มีสภาพธรรมชาติสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสำคัญมีลักษณะทางธรรมชาติที่เฉพาะตัว ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ เป็นปัญหาที่คล้ายคลึงกับปัญหาบนพื้นที่สูงหลายแห่งของประเทศ พื้นที่ป่าแห่งนี้มีชุมชนกลุ่มต่าง ๆ อาศัยมาก่อนการประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ในปี พ.ศ. 2521 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเหล่านั้นล้วนมีผลต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่ป่าแห่งนี้ทั้งทางบวกและทางลบ การแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นของทางกรมป่าไม้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบพื้นที่นี้โดยตรงตามกฎหมาย ดำเนินการโดยการกันพื้นที่บางส่วนออกจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น ในการศึกษาถึงแนวทางในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบนพื้นที่สูง ในบริบทของการจัดการเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษา ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ในการทำความเข้าใจเรื่องการจัดตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงว่าชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ ถ้ามีความเหมาะสมสอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะที่ดินและป่าไม้ ไม่ใช่หน้าที่ของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากพื้นที่ป่าไม้มีอาณาเขตกว้างขวาง เจ้าหน้าที่ไม่สามารถที่จะดูแลได้ทั่วถึง การรักษาป่าไม้ไว้ให้ได้จึงไม่จำเป็นที่จะต้องไล่คนออกไปจากป่า แต่สามารถอาศัยชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมเป็นกำลังในการดูแลรักษาป่าได้ แนวทางในการวางแผนการใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบนพื้นที่

สูงที่เหมาะสม จึงควรเป็นไปการวางแผนการใช้ที่ดินตามหลักวิชาการของการอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นสำคัญ ไม่ปล่อยให้ชุมชนขยายตัวอย่างกระจุกกระจายขาดระเบียบ การใช้ประโยชน์ที่ดินรวมไปถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพทางธรรมชาติให้มากที่สุด ทั้งในเรื่องของการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และการท่องเที่ยว หรือกิจกรรมอื่น ๆ บนพื้นที่ให้สอดคล้องและสัมพันธ์กันระหว่างคน ชุมชนและธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงที่ไม่เหมาะสมโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์สูง และเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาพรวมมีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป

1.2 ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา: พื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ในเขตปกครองของจังหวัดเชียงใหม่ 3 อำเภอ คือ อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่แจ่ม (พื้นที่ในเขตปกครองอำเภอสันป่าตอง ปัจจุบันคือพื้นที่เขตปกครองอำเภอแม่วาง) รวมพื้นที่ตามประกาศท้ายพระราชกฤษฎีกาแก้ไขปรับปรุงครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2521 เป็นพื้นที่ 301,500 ไร่หรือประมาณ 482 ตารางกิโลเมตร (คณะวนศาสตร์, 2532: 2) และบริเวณพื้นที่เกี่ยวเนื่องกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

1.3 กรอบแนวความคิดในการศึกษา

พื้นที่สูงในภาคเหนือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะป่าต้นน้ำสำคัญของประเทศ ในสภาพความเป็นจริงมีชุมชนจำนวนหนึ่งซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่สูงที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ ก่อนที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติหรือพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ จากนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของรัฐ โดยการกันให้คนออกไปจากพื้นที่ป่าไม้ จึงทำให้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ดังกล่าวเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย ผลจากการดำเนินงานตามแนวนโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ตามมามากมาย การศึกษาถึงแนวทางในวางแผนการใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบนพื้นที่สูงที่เหมาะสม จึงเป็นการศึกษาทำความเข้าใจว่าชุมชนบนพื้นที่สูงควรมีลักษณะอย่างไร มีการตั้งถิ่นฐานอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยในพื้นที่อนุรักษ์ได้อย่างสอดคล้องและสัมพันธ์กันระหว่างคน ชุมชนและธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม อีกทั้งชุมชนเหล่านั้นยังสามารถเป็นกำลังสำคัญในการช่วยคุ้มครองและดูแลป่าไม้ตามนโยบายของรัฐในการรักษาป่าทั้งในรูปแบบของป่าแห่งชาติและป่าชุมชนต่อไปได้

1.4 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ในด้านต่าง ๆ รวมไปถึงเรื่องบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแต่ละชุมชน และการกระจายตัวของชุมชนที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน
2. วิเคราะห์ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาในพื้นที่ ตลอดจนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา
3. เสนอแนวทางการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชนบทที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง

1.5 วิธีการและขั้นตอนการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งการพิจารณาเป็น 2 ช่วงเวลา คือระยะเวลาก่อนปี พ.ศ. 2522 (พ.ศ. 2512 - 2522) และหลังปี พ.ศ. 2522 - ปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) เนื่องจากในช่วงปี พ.ศ. 2522 เป็นปีที่ก่อตั้งสถานีวิจัยโครงการหลวง ดอยอินทนนท์ ในการดำเนินงานดังกล่าวของโครงการหลวงอินทนนท์ ได้ส่งผลต่อชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบของโครงการเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ของชุมชน โดยมีวิธีการและขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

1.5.1 ทบทวนทฤษฎี แนวความคิด การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- การวางแผนกายภาพ
- การพัฒนาชนบท
- การตั้งถิ่นฐานชุมชน
- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.5.2 ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นจากเอกสารทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ประชากรและนโยบายโครงการพัฒนาพื้นที่ของรัฐ รวมทั้งที่ตั้งของสาธารณูปการต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งในการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน ตลอดจนระบบโครงข่ายการคมนาคมและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อการใช้ที่ดินและความเชื่อมโยงของชุมชนในพื้นที่

1.5.3 ศึกษาถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งจากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ และจากการศึกษาในภาคสนาม ได้แก่

- ประชากรบนพื้นที่สูง เช่น วิถีชีวิตของชุมชนชาวเขา การขยายตัวของประชากร ฯลฯ
- ลักษณะการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูงและการเปลี่ยนแปลงระบบผลิตทางการเกษตร
- การขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบที่มีต่อชุมชน
- ข้อจำกัดทางกายภาพของพื้นที่
- นโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐ

1.5.4 ศึกษาสภาพพื้นที่ศึกษาโดยการสัมภาษณ์และทำการสำรวจพื้นที่โดยตรง เพื่อตรวจสอบข้อมูลและข้อเท็จจริงในด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องตามความเป็นจริงให้มากที่สุด

1.5.5 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รวบรวมมาจากแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ศึกษา โดยอาศัยหลักวิชาการสาขาต่าง ๆ ซึ่งจะทำการวิเคราะห์เป็น 2 ระดับ คือ ระดับภาพรวมของพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ และระดับชุมชนหมู่บ้านในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ในการวิเคราะห์จะพิจารณา 3 ประเด็นหลัก คือ

(ก.) ลักษณะทางกายภาพ ได้แก่

- น้ำ พิจารณาถึงปริมาณน้ำในแต่ละฤดูกาลทั้งแหล่งน้ำตามธรรมชาติและระบบชลประทาน เพื่อวิเคราะห์สภาพความสมดุลย์ของน้ำ ระหว่างปริมาณน้ำที่มีอยู่กับความต้องการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคของชุมชน
- ที่ดิน พิจารณาเรื่องการถือครองที่ดิน ขนาดของการถือครองที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน รวมทั้งเรื่องสมรรถนะของดิน ซึ่งจะมีผลต่อลักษณะการผลิตและผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน
- ป่าไม้ พิจารณาเกี่ยวกับสภาพป่าไม้ในบริเวณโดยรอบชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ซึ่งจะสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าไม้ได้
- ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ได้แก่ เส้นทางคมนาคมขนส่ง แหล่งบริการขั้นพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้วิเคราะห์ถึงความได้เปรียบเชิงที่ตั้งของชุมชนแต่ละชุมชน เนื่องมาจากความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งบริการ

(ข.) ประชากรและการตั้งถิ่นฐาน พิจารณาเรื่องจำนวนประชากร การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร ขนาดของประชากรต่อพื้นที่ การกระจายตัวของชุมชนและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

(ค.) ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่ เผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม การศึกษา อาชีพ แหล่งที่มาของรายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับรายจ่ายของครัวเรือน ความเพียงพอของผลผลิตข้าวเพื่อบริโภค และความขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพ

จากการวิเคราะห์และประมวลผลจากการวิเคราะห์ทั้ง 3 ประเด็นนี้ จะทำให้ทราบถึงความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนแต่ละชุมชน จากนั้นก็จะนำไปสู่เรื่องบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและปัจจัยทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และประชากรในชุมชนแต่ละชุมชนที่มีผลต่อการขยายตัวของประชากรในพื้นที่ ทั้งในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

1.5.6 ประมวลผลการวิเคราะห์ทั้งหมด เพื่อให้ทราบถึงขีดจำกัดและศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ รวมทั้งแนวโน้มในอนาคตเรื่องของประชากรและความต้องการใช้ทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อพิจารณาสภาพความสมดุลระหว่างอุปทานของทรัพยากรที่มีอยู่ กับอุปสงค์ในการใช้ทรัพยากรของชุมชน ทำให้สามารถหาข้อสรุปในเรื่องความเหมาะสมของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบนพื้นที่สูงได้

1.5.7 กำหนดแนวทางการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูง เพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องของการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม และลดปัญหาผลกระทบที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแสดงผลการศึกษาในรูปแบบต่างๆ เช่น การบรรยาย แผนภูมิ รูปภาพ แผนที่หรืออื่น ๆ

1.6 แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

1. ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและการศึกษาหาข้อมูลในพื้นที่จริง ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จากการสังเกต การสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ นักวิชาการ หรือบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ทำกรค้นคว้ารวบรวมจากแหล่งความรู้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งได้ศึกษารวบรวมความรู้เหล่านั้นไว้แล้ว ได้แก่

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี
- สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
- กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สถาบันวิจัยชาวเขา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- มูลนิธิโครงการหลวง
- ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

1.7 ระเบียบวิธีการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพิจารณาในเรื่องดังต่อไปนี้

1.7.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลที่ใช้มี 2 ลักษณะคือ ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ

- ข้อมูลปฐมภูมิหรือข้อมูลขั้นต้น ได้จาก

- การสัมภาษณ์ ได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ เจ้าหน้าที่โครงการหลวงอินทนนท์ และชาวบ้านในหมู่บ้านขุนกลางและหมู่บ้านผาหมอน

- การสังเกตและการสำรวจภาคสนาม ในการสำรวจภาคสนามนั้น ได้มีการเดินทางเข้าพื้นที่ศึกษาทำการสำรวจในช่วงเวลาที่ต่าง ๆ กัน คือ ในฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว เพื่อพิจารณาเปรียบเทียบสภาพของพื้นที่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน อย่างไรในรอบปี

- ข้อมูลทุติยภูมิหรือข้อมูลขั้นที่สอง ได้จาก

- แผนที่ภูมิประเทศ มาตรฐาน 1 : 50,000 ลำดับชุด L 7017 ระวัง 4645 I, 4646 II, 4745 IV และ 4746 III และมาตรฐาน 1 : 250,000 ลำดับชุด 1501 S ระวัง NE 47-6 ของกรมแผนที่ทหาร โดยรวบรวมข้อมูลถึงปี พ.ศ. 2528 และจัดพิมพ์ปี พ.ศ. 2539 เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพพื้นที่เบื้องต้น ได้แก่ ความลาดชัน ระดับความสูง แหล่งน้ำ เป็นต้น

- แผนที่แสดงความเหมาะสมของดินสำหรับพืชเศรษฐกิจ โดยกรมพัฒนาที่ดิน มาตรฐาน 1 : 50,000 ปี พ.ศ. 2533

- แผนที่จำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ของกรมป่าไม้ มาตรฐาน 1 : 50,000 (ไม่ระบุปีที่จัดทำ)

- ข้อมูลอุตุนิยมหาวิทยาลัยโครงการหลวงอินทนนท์ ปี พ.ศ. 2523 - 2539

- ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานวิจัยของคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย สำนักงานโครงการหลวง ข้อมูลด้านการเกษตรจากคณะเกษตรศาสตร์และข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์จากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

1.7.2 ลักษณะของข้อมูลเบื้องต้นที่ใช้ในการศึกษา

- ด้านกายภาพ
- ด้านเศรษฐกิจและสังคม
- ด้านประชากร

1.7.3 เกณฑ์ในการพิจารณาเลือกชุมชนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา 2 ชุมชนตัวอย่าง

- ลักษณะของชนเผ่า โดยหมู่บ้านศูนย์กลางเป็นชนเผ่าม้ง ส่วนหมู่บ้านผาหมอนเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง
- ขนาดของหมู่บ้าน
- ลักษณะในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนค่อนข้างถาวร
- อายุของหมู่บ้านทั้งสองใกล้เคียงกันคือ 3 ชั่วคนหรือประมาณ 100 ปี
- โครงสร้างพื้นฐานในชุมชน
- โครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

1.7.4 วิธีการวิเคราะห์ความเหมาะสมของการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูง

ประกอบด้วยการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งการเก็บข้อมูลจากชุมชนตัวอย่างในการศึกษา 2 หมู่บ้าน และการสำรวจพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ซึ่งมีการเข้าไปสังเกตการณ์ทำการสำรวจในรอบปีเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ในฤดูฝน, ฤดูร้อนและฤดูหนาว เพื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้เกิดเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยในการพิจารณาความเหมาะสมนั้น จะใช้คุณสมบัติที่เป็นปกติของธรรมชาติเป็นเกณฑ์ ในส่วนของชุมชนที่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้นั้น ต้องมีกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในลักษณะที่มีการรบกวนธรรมชาติให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถ้าชุมชนมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่สิ้นเปลืองเกินความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีพมากเกินไป แสดงว่าชุมชนนั้นมีการรบกวนสภาพทางธรรมชาติสูง ไม่มีความเหมาะสมที่จะตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทหนึ่ง

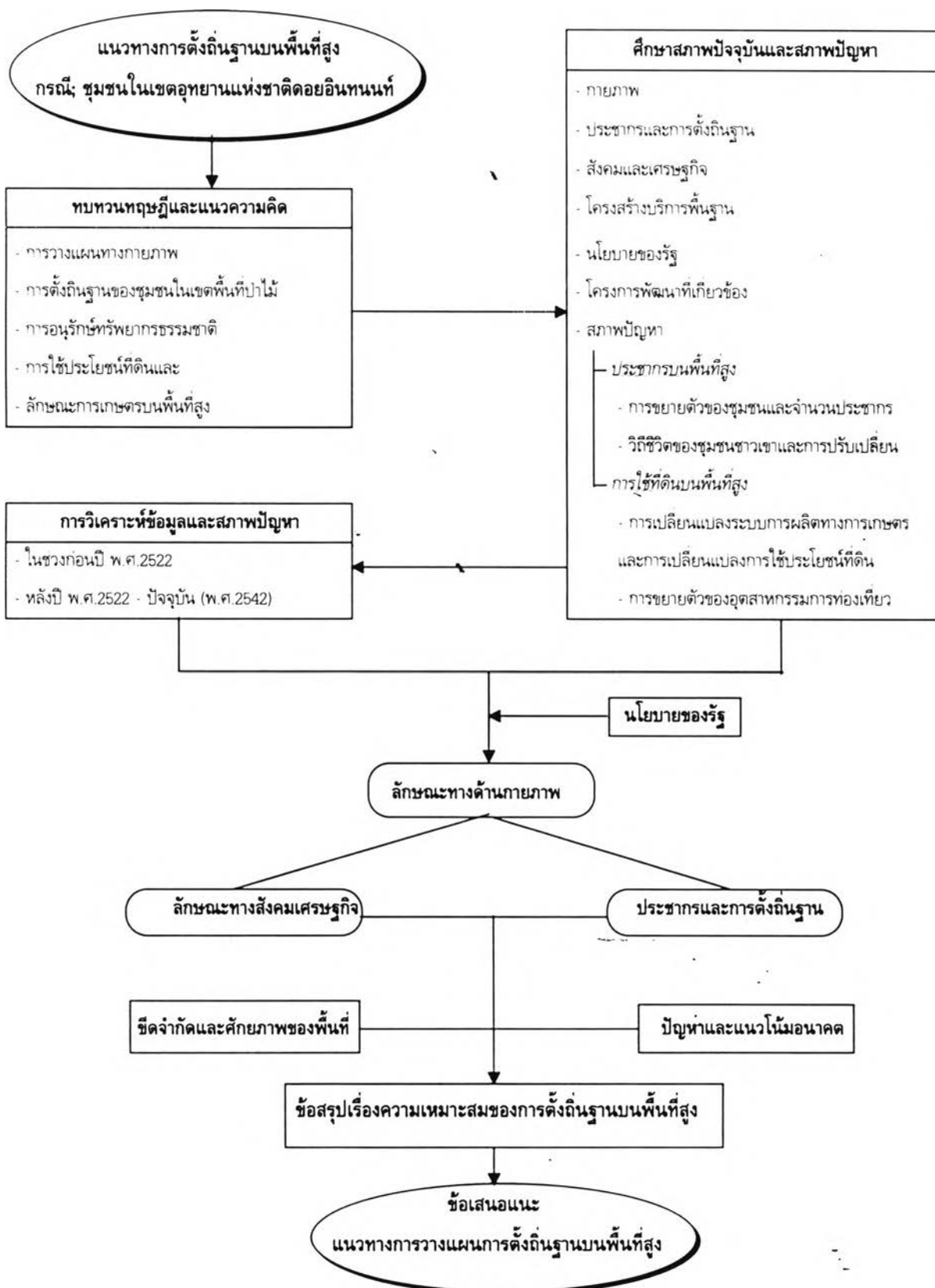
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงของพื้นที่ในด้านต่าง ๆ ของลักษณะการใช้พื้นที่ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบนพื้นที่สูง
2. ทำให้ทราบถึงขีดจำกัดและศักยภาพในการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการผสมผสานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรสูงสุดและเหมาะสมกับสภาพความจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ
3. เสนอข้อสรุปเกี่ยวกับความเหมาะสมของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อลดปัญหาและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง
4. ทำให้ได้แนวทางในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบนพื้นที่สูงที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญ

1.9 ข้อจำกัดในการศึกษา

1. เส้นทางคมนาคมเข้าสู่ชุมชนไม่สะดวกโดยเฉพาะในฤดูฝน ทำให้การเข้าถึงชุมชนแต่ละชุมชนค่อนข้างลำบาก ซึ่งในบางหมู่บ้านมีเพียงเส้นทางเดินเท้าเท่านั้น
2. การติดต่อสื่อสารกันทำได้ไม่สะดวกเท่าที่ควร เนื่องจากความแตกต่างทางด้านภาษาและวัฒนธรรม

แผนภาพที่ 1.1 : ขั้นตอนและกรอบในการศึกษา